

Correctievoorschrift HAVO
Aruba, Bonaire, Curaçao en Sint Maarten
2021

tijdvak 1
vrijdag 21 mei
7.30 - 10.30 uur

aardrijkskunde

Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten in het bijgeleverde programma Wolf.
Zend de gegevens uiterlijk woensdag 2 juni 2021 elektronisch naar het ETE.

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 30, 31 en 32 van het Landsbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-v.s.b.o. d.d. 23-06-2008 (PB. 2008, no. 54).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van bovenvermelde artikelen van het Landsbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examiner. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examiner past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het ETE (Examenbureau).
- 2 De directeur doet de van de examiner ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het ETE (Examenbureau).
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Komen zij daarbij niet tot overeenstemming, dan wordt het aantal scorepunten bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde aantal scorepunten, zo nodig naar boven afgerond.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, .., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te halen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;

- 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts een voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan een voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd worden, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
 - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan een antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar een keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Eenzelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij dient de fout of onvolkomenheid wel mede te delen aan het ETE. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen door het ETE rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.

Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.

Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.

De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer. Dit cijfer kan afgelezen worden uit omzettingstabellen die beschikbaar worden gesteld door het ETE na de bepaling van de definitieve cesuur.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

Voor dit examen Aardrijkskunde Havo 2021 eerste tijdvak kunnen maximaal 65 scorepunten worden behaald. Het examen bestaat uit 31 vragen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Wereld

Opgave 1 – Globalisering van Subway

- 1 maximumscore 2**
- amerikanisering 1
 - multinationale onderneming 1
- 2 maximumscore 2**
- Juiste redenen zijn:
- Vanaf toen steeg in Oost-Europa en Azië de welvaart (voor een deel van de bevolking), zodat Subway restaurants voor meer mensen (financieel) toegankelijk werden. (economische dimensie)
 - Nadat het communisme verdween / de economie meer open werd, werden in veel landen (in Oost-Europa en Azië) westerse restaurantketens/bedrijven toegelaten. (politieke dimensie)
- per juiste reden, elk vanuit een andere dimensie 1
- 3 maximumscore 2**
- Uit het antwoord moet blijken dat Subway over de hele wereld (ongeveer) dezelfde inrichting / uitstraling / bedrijfsvoering heeft 1
 - Juiste antwoorden zijn: 1
 - Het verkopen van een gerecht dat gericht is op de lokale specialiteit/de smaak/ de cultuur van de lokale bevolking.
 - Het aanpassen van de taal / de bedrijfskleding / de inrichting op de lokale normen en waarden.
- 4 maximumscore 2**
- Juiste overeenkomsten zijn: 1
 - De verkoop van de eindproducten van deze bedrijven vindt vooral in de centrumgebieden / in semi-perifere gebieden plaats.
 - De hoofdkantoren / marketingafdelingen / research- en development-afdelingen van deze bedrijven liggen vooral in centrumlanden.
 - Een juist verschil is: Subway gebruikt verse producten die dicht bij de afzetmarkt gemaakt worden (terwijl de producten van Nike juist niet dicht bij de afzetmarkt gemaakt worden) 1

Opgave 2 – Stedelijke bevolking in de wereld

5 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat naarmate de urbanisatiegraad hoger is, de snelheid waarmee de stad groeit over het algemeen lager is.

of

Uit het antwoord moet blijken dat naarmate de urbanisatiegraad lager is, de snelheid waarmee de stad groeit over het algemeen hoger is.

6 maximumscore 3

- Europese Unie (West-Europa) / Noord-Amerika / Oost-Azië (Japan) / Verenigde Staten (VS) / Europa 1
- Uit het antwoord moet blijken dat in centrumlanden, in tegenstelling tot in perifere landen, de meeste mensen al in de steden wonen / de urbanisatiegraad hoog is (waardoor de stedelijke bevolking in de centrumlanden minder toeneemt dan in perifere landen) 1
- De snelheid waarmee steden groeien in (Zuid)oost-Azië is (sinds 1970) hoger dan de snelheid waarmee steden groeien in centrumlanden 1

7 maximumscore 2

Een juiste uitleg is:

- Landen als Saudi-Arabië en Iran hebben (in tegenstelling tot landen als Vietnam en India) een woestijnklimaat / bestaan voor het grootste deel uit woestijn / hebben geen grote vruchtbare gebieden (oorzaak) 1
- waardoor in deze landen geen grote plattelandsbevolking is ontstaan (gevolg) 1

8 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- De stedelijke ontwikkeling in Afrikaanse steden gaat dusdanig snel 1
- zodat de ruimtelijke planning van nieuwe wijken / huisvesting / voorzieningen in de stad de aanwas van nieuwe migranten niet kan bijhouden (waardoor sloppenwijken ontstaan) 1

Ook goed rekenen voor 1 punt, als antwoord gegeven is:

'Migranten hebben geen geld om huizen te huren/kopen.' Omdat dit geen (juiste) redenering is over stedelijke ontwikkeling.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aarde

Opgave 3 – Gebergten in Zuid-Amerika

9 maximumscore 2

- convergentie / botsen van platen / subductie 1
- Nazcaplaat en Zuid-Amerikaanse plaat 1

10 maximumscore 2

d - c - b - a

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatste letter een verder complete en foutloze reeks ontstaat, dient 1 scorepunt toegekend te worden.

11 maximumscore 3

- Iquitos heeft een tropisch regenwoudklimaat 1
- Piura heeft een woestijnklimaat 1
- Uit het antwoord moet blijken dat Iquitos aan de loefzijde van het Andesgebergte ligt (en er veel neerslag valt en dat Piura aan de lijzijde van het Andesgebergte ligt (en er nauwelijks neerslag valt) 1

12 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat:

- de hooglanden van Guyana en Brazilië ouder zijn dan het Andesgebergte / Andes gebergte ligt op een (actieve) convergente plaatgrens en Guyana en Brazilië liggen niet op een plaatgrens. / Andes gebergte is jonger dan de hooglanden van Guyana en Brazilië. (oorzaak) 1
- waardoor gesteenten in de hooglanden meer zijn afgebroken / verweerd / geërodeerd dan de gesteenten in het Andesgebergte (en de hooglanden dus lager zijn en minder reliëf hebben dan het Andesgebergte) (gevolg) 1

Opgave 4 – Landdegradatie in het oosten van Afrika

13 maximumscore 2

Uit de beschrijving moet blijken dat:

- de Afrikaanse plaat hier (als gevolg van het opwellen van magma) uit elkaar wordt geduwd / er in het oosten van Afrika riftzones zijn / er in het oosten van Afrika een nieuwe divergente plaatgrens aan het ontstaan is 1
- waarbij zich in de slenken / langgerekte laagtes (die bij de divergentie ontstaan) water verzamelt 1

14 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat:

- het gebied rondom het Victoriameer vlakbij de evenaar ligt (oorzaak) 1
- waardoor de lagedrukgebieden met (stijgings)regens in twee periodes van het jaar boven het Victoriameer liggen / te maken heeft met de ITCZ (gevolg) 1

OF:

De ITCZ schuift twee keer over dit gebied en zorgt voor twee regenperiodes. 2

15 maximumscore 3

Juiste natuurlijke kenmerken zijn:

- Het oosten van Afrika heeft veel reliëf 1
- In het oosten van Afrika valt veel neerslag 1
- Andere vormen van landdegradatie met bijbehorende oorzaak zijn: 1
 - verzilting: door irrigatie zonder drainage / door temperatuurstijging verdampt meer water waardoor zoutbodems ontstaan.
 - verwoestijning: door overbeweiding / ontbossing wordt de bodem niet goed vastgehouden.
 - bodemuitputting: door overbemesting / te intensief gebruik van de bodem raakt de bodem uitgeput

Opmerking: Alleen indien een juiste combinatie van landdegradatie met bijbehorende oorzaak wordt genoemd dient 1 scorepunt toegekend te worden.

*Als alleen de uitleg / vorm van landdegradatie gegeven is **1 punt** toekennen.*

16 maximumscore 2

Een juiste uitleg is:

- Voor de aanleg en uitbreiding van suikerriet- en koffieplantages worden op grote schaal (tropische) bossen (met een grote soortenrijkdom) gekapt (oorzaak) 1
- die worden vervangen door monocultuur / door één type gewas (waardoor de biodiversiteit afneemt) (gevolg) 1

OF:

- Door ontbossing: minder leefgebied voor dieren dus minder biodiversiteit. 2
- De biodiversiteit neemt af. 1

Brazilië en Venezuela

Opgave 5 – Demografie van Brazilië en Venezuela

- 17 maximumscore 2**
- Juiste maatregelen zijn: 1
 - anticonceptiemiddelen toegankelijk(er) maken
 - educatie / voorlichting verzorgen
 - financiële impulsen / compensatie voor ouders
 - vrouwenemancipatie vergroten
 - eenkindpolitiek, abortus legaliseren
 - Uit het antwoord moet blijken dat het aandeel jongeren in Brazilië kleiner is dan het aandeel jongeren in Venezuela / het geboortecijfer in Brazilië sterker is gedaald dan in Venezuela 1
- 18 maximumscore 2**
- Een juiste uitleg is:
- Het aandeel mensen in de productieve leeftijd is toegenomen. / De demografische druk is afgenomen (oorzaak) 1
 - waardoor minder kosten gemaakt hoeven te worden voor het niet-productieve deel van de bevolking (of voorbeelden daarvan) (gevolg) 1
- 19 maximumscore 2**
- Uit de redenering moet blijken dat:
- Venezuela (in tegenstelling tot Brazilië) eenzijdig afhankelijk is van de export van aardolie (brandstoffen) / van (alleen) de Verenigde Staten 1
 - waardoor in Venezuela het risico op schommelingen in de exportopbrengsten groter is (waardoor het sociaaleconomisch beleid geen continue geldstroom kent / onder druk kan komen te staan) 1
- 20 maximumscore 2**
- Een juiste redenering is:
- Door de verslechterde volksgezondheid in Venezuela kunnen (besmettelijke) ziektes uitbreken 1
 - die via migranten / vluchtelingen ook in buurland Brazilië kunnen worden verspreid 1

Opgave 6 – Casiquiare, een rivier in Brazilië en Venezuela

21 maximumscore 2

- ~~het mondingsgebied van de Orinoco is een delta en het mondingsgebied van de Amazone is een estuarium~~ 1
- de Amazone 1

22 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat:

- in de regentijd de bron van de Casiquiare stroomopwaarts verplaatst (oorzaak) 1
- waardoor de Casiquiare in aanraking komt met de Orinoco / de Orinoco aftapt (en de stroomgebieden met elkaar verbonden worden) (gevolg) 1

OF:

- in de regentijd de Orinoco bij de Casiquiare (een drempel) overstroomt (oorzaak) 1
- waardoor water uit de Orinoco (ook) de Rio Negro instroomt (en de stroom-gebieden met elkaar verbonden worden) (gevolg) 1

Ook goed rekenen: Tweede bolletje: Het vermelden van overstroming waardoor verbinding tot stand komt. (1 punt)

23 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat:

- neerslag (na ontbossing) minder goed wordt vastgehouden in het stroom-gebied / door de vegetatie (oorzaak) 1
- waardoor water sneller naar de Casiquiare afstroomt en de schommelingen in de waterafvoer groter worden / het regiem onregelmatiger wordt (gevolg) 1

OF:

- de rivier(bedding) wordt opgevuld met sediment (oorzaak)
- waardoor de stroom van de rivier wordt beïnvloed / overstromingen kunnen ontstaan (gevolg)

24 maximumscore 2

Juiste voorbeelden zijn:

- Door de crisis is een toename van (illegale) ontginning van grondstoffen (zoals goud of hout). (dimensie natuur)
- Door de crisis is een toename van zelfvoorziening (zoals stroperij, visserij of 'slash and burn'). (dimensie natuur)
- Door de crisis is een toename van smokkel / illegale activiteiten. (economische dimensie)
- Door de crisis is een afname van handel / krimpt de economie / stijgt de werkloosheid. (economische dimensie)
- Door de crisis is een toename van (illegale) migratie / vluchtelingen van Venezuela naar Brazilië. (sociaal-culturele dimensie)

Vraag	Antwoord	Scores
	per juist voorbeeld, elk vanuit een andere dimensie	1
	<i>Opmerking</i> Indien twee juiste voorbeelden worden gegeven vanuit dezelfde dimensie, een scorepunt toekennen. Ook goed rekenen: Antwoorden die duiden op politieke spanningen.	

Caribisch gebied

Opgave 7 – Externe invloeden in het Caribisch gebied

25 maximumscore 2

- de noordoostpassaat / de passaatwinden 1
- de overheersende westenwinden (op gematigde breedte) 1

Ook goed rekenen:

- Heenweg: Noordoostenwind
- Terugweg: Zuidwestenwind

26 maximumscore 2

- Een juiste economische reden is: in de West-Europese landen was vraag naar grondstoffen / producten van elders (die niet in Europa verbouwd konden worden) 1
- Een juiste politieke reden is: West-Europese landen probeerden door het stichten van koloniën hun (politieke) macht uit te breiden 1

27 maximumscore 2

- Uit het antwoord moet blijken dat zowel de Verenigde Staten als Rusland in de twintigste eeuw hun invloedssfeer mondiaal probeerden uit te breiden / bezig waren een hegemoniale macht te worden 1
- Cuba 1

28 maximumscore 2

- China / India 1
- Juiste voorbeelden zijn: 1
 - In de detailhandel (bijvoorbeeld supermarkten) zijn steeds meer Chinezen actief.
 - Op eilanden in het Caribische gebied zijn steeds meer Chinese inwoners / invloeden / producten.
 - Elektronica winkels en juwelierszaken en kleding.

Opgave 8 – Orkanen in het Caribisch gebied

29 maximumscore 2

Uit de uitleg moet blijken dat:

- Aan het einde van de zomerperiode / in september de temperatuur van het zeewater het hoogst / boven de 28°C is (oorzaak) 1
- waardoor de aanvoer van zeewater (door verdamping) aan het lagedrukgebied dan het grootst is (gevolg) (en dus de kracht van de orkaan van een orkaan toeneemt) 1

30 maximumscore 3

- Juiste voorbeelden zijn: 1
 - Voor de ramp moeten maatregelen genomen zijn zoals risico-inschattingen maken / voorlichting geven over rampenbestrijding / rampen- en evacuatieplannen (op orde) hebben.
 - Na de ramp moeten maatregelen genomen worden zoals noodhulp regelen / herstel- en reconstructieplannen uitvoeren / financiële middelen reserveren voor wederopbouw.
- Het risico op een orkaan is op de bovenwindse eilanden groter dan op de benedenwindse eilanden / Op de bovenwindse eilanden is de kans op een orkaan groter dan op de benedenwindse eilanden 1
- Uit het antwoord moet blijken dat CARICOM de slagkracht / de reikwijdte van de (kleine) eilanden (door samenwerking) kan vergroten 1

31 maximumscore 2

Een juiste redenering is:

- Internationale organisaties waren zelf geen slachtoffer van de orkaan / waren zelf minder getroffen door de orkaan 1
- zodat de financiële / bestuurlijke mogelijkheden om hulp te organiseren groter waren dan die van de (kleinschalige) lokale overheden (die zelf slachtoffer waren) 1

5 Bronvermeldingen

Opgave 1

bron 1 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Subway_Restaurant_Locations.svg#/media/File:Subway_Restaurant_Locations.svg

bron 2 Shanghai: www.Shutterstock.com, ID 250909852, Paul McKinnon
Edinburgh: www.Shutterstock.com, ID 127494236, Brendan Howard
Moskou: www.moscow-hotels.net/cosmos-hotel/dining/restaurants/subway/
Doha: www.gulfmalldoha.com/directory/subway/

Opgave 2

bron 3 <https://population.un.org/wup/Maps/>

bron 4 <https://population.un.org/wup/Maps/>

Opgave 3

bron 5 foto a: www.Shutterstock.com, ID 1256041489, ymgerman
foto b: www.Shutterstock.com, ID 1044091045, Ricardo Droguett Acevedo
foto c: www.Shutterstock.com, ID 561125371, Circumnavigation
foto d: www.Shutterstock.com, ID 313233731, Ksenia Ragozina

bron 6a www.klimadiagramme.de

bron 6b vrij naar: Grote Bosatlas 55e editie

Opgave 4

bron 7 Alcarta, 129D

bron 8 Alcarta, 129D

bron 9 Grote Bosatlas 55e editie, 248C

Opgave 5

bron 10 www.populationpyramid.net/brazil/2018/
www.populationpyramid.net/venezuela-bolivarian-republic-of/2018/

bron 11 Grote Bosatlas 55e editie, 258D

bron 12 Grote Bosatlas 55e editie, 259C

bron 13 Grote Bosatlas 55e editie, 259D

Opgave 6

bron 14 vrij naar <https://infoamazonia.org/es/2018/08/espanol-el-rio-amazonas-le-esta-robando-agua-al-rio-orinoco>

bron 15 De Grote Bosatlas 55e editie, 224A

bron 16 De Grote Bosatlas 55e editie, 224B

Opgave 7

bron 17 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Viajes_de_colon_en.svg

Opgave 8

bron 18 https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_2017_Atlantic_hurricane_season#/media/File:2017_Atlantic_hurricane_season_summary_map.png

bron 19 www.bbc.com/news/world-latin-america-49574900